

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-32-191-203>

УДК:373.5.016:811.161.2'367

Артеменко Любов Іванівна,

аспірантка кафедри педагогіки,
Криворізький державний педагогічний університет, вчитель
української мови та літератури,
Криворізька загальноосвітня школи I–III ступенів № 90
Криворізької міської ради Дніпропетровської області
Кривий Ріг, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6899-5225>
liubovartemenko7@gmail.com

Бакум Зінаїда Павлівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови,
Криворізький державний педагогічний університет
Кривий Ріг, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8357-6168>
zinabakum@gmail.com

**ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В
ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

Анотація. Завдання мовної освіти передбачає розвиток компетентних мовців, які застосовуватимуть набуті теоретичні знання в мовно-комунікативній діяльності. Практичному здійсненню усного й письмового мовлення здобувачів належить вивчення синтаксичних одиниць, їх побудова та функціонування. У статті з'ясовано різні підходи до дослідження синтаксису, поміж яких визначено три найважливіших, що переважають під час характеризування особливостей та властивостей системи синтаксичних одиниць (формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний, або семантичний і комунікативний, або функційний). Виокремлено низку сучасних (комп'ютерний, когнітивний), які уможливають аналіз інших природних властивостей синтаксичних явищ та їх функціонування. Акцентовано на єдності комунікативної організації синтаксичних конструкцій зі структурними та семантичними ознаками. Продемонстровано погляди лінгвістів щодо поєднання аспектів через встановлення взаємозв'язку та взаємодії (логіко-семантичний, логіко-граматичний, структурно-семантичний, функційно-прагматичний). Окрім низки провідних підходів до вивчення

синтаксичної будови мови, конкретизовано та обґрунтовано основні, які спрямовані на підвищення рівня знань здобувачів освіти. Отримання учнями практичного досвіду забезпечує прагматичний, який сприяє формуванню вмінь переконливо висловлювати власну позицію. Наголошено, що логічний, комунікативний та когнітивний підходи відіграють важливу роль під час навчання синтаксису, оскільки найповніше сприятимуть розвиткові компетентних мовців, здатних спілкуватися в різних життєвих ситуаціях.

Ключові слова: підходи до дослідження синтаксису; комунікативна організація; логіко-граматичний, структурно-семантичний, функційний, когнітивний підходи; розвиток компетентного мовця.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мовної освіти проблема компетентної особистості є провідною. Навчання спрямовано на опанування здобувачами знань, умінь та навичок насамперед для вільного оволодіння мовою як засобу комунікування. Розвинена здатність спілкуватися українською передбачає опрацювання інформації, критичного її осмислення й оцінювання, обстоювання власних поглядів, переконань. Це інструмент для досягнення особистих цілей у різних життєвих ситуаціях. Тобто в такий спосіб учень проявляє свою компетенцію. Саме тому навчання синтаксису приділяють особливу увагу, оскільки цей мовний ярус розглядають як вищий.

Розділ граматики, що вивчає систему синтаксичних одиниць та їх функціонування, вважається фундаментальним у формуванні та розвитку вмінь і навичок правильної вербальної комунікації з використанням усіх нормативних правил побудови зв'язних висловлень. Відповідно, важливим під час викладання синтаксису української мови є вивчення підходів, що з'ясовують проблемні питання граматики та сприяють вибору основних аспектів, які доцільно застосовувати під час навчання здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовне вивчення синтаксичних одиниць відбувається з різних позицій, що стало основою для появи та формувань певних напрямів у лінгвістиці, які з'ясовують значення, роль, залежність, відношення окресленого поняття і слугують формою його прояву. З опертям на традиційні погляди, мовознавці та лінгводидакти (І. Вихованець [6], А. Загнітко [4], [15], О. Горошкіна [8], Р. Дружененко [10], [16], С. Караман [8], О. Караман [8], О. Копусь [8], Г. Миронова [4], К. Плиско [13], Л. Попова [8], О. Селіванова [2], О. Станіслав [12], М. Степаненко [8], Н. Файфер [5] та ін.) схиляються до думки, що переважають три підходи: формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний, або семантичний, комунікативний, або функційний.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є з'ясування ролі підходів до дослідження синтаксису під час навчання української мови в умовах компетентнісної парадигми освіти. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**: проаналізувати позиції науковців щодо дослідження синтаксичних одиниць української мови; узагальнено обґрунтувати сутність підходів; виокремити основні напрями навчання синтаксису української мови, скеровані на формування комунікативно-компетентної особистості.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Дослідження синтаксичної теорії з погляду лінгводидактики спрямовано передусім на формування у здобувачів освіти комунікативної компетентності, що сприяє розвитку мовної особистості. Тому розглянемо різні підходи до вивчення системи синтаксичних явищ, їх структури й семантики, зв'язків та відношень.

В основу *формально-синтаксичної* організації покладено структуру речення, синтаксичні форми його компонентів (членів речення), синтаксичні зв'язки між ними (предикативність, сурядність і підрядність). Такий підхід реалізується в працях провідних науковців (Л. Булаховський, І. Вихованець, О. Пешковський, П. Фортунатов, О. Шахматовта ін.). Суттєвим є розмежування членів речення за категоріями (головні – підмет, присудок, головний член односкладного речення; другорядні – додаток, означення, обставина). З-поміж синтаксичних форм і зв'язків тут постають предикативний, сурядний і підрядний. Отже, популяризатори такого підходу обмежувались вивченням граматичних форм слів і словосполучень, унаслідок чого розмежовували мову і мислення, форму і зміст.

В. Бабайцева та Л. Максимов під час дослідження праць Ф. Фортунатовой О. Пешковського означений напрям охарактеризували формально-граматичним, який вивчає систему форм і типів словосполучення, де словосполучення розглядали основною одиницею синтаксису. Речення ж аналізували як особливий вид словосполучення – поєднання іменника в називному відмінку з особовою формою дієслова, де підмет – це іменник у називному відмінку, а присудок – узгоджена з ним відмінювана форма дієслова, тобто члени речення – форми зв'язку [1, с. 18].

О. Селіванова виокремлює структурно-статичний напрям – синтаксична будова словосполучень і речень, їхні типи й ознаки, структурні схеми, не пов'язані з контекстом і ситуацією мовлення [2, с. 454]. І. Попова ж титулує окреслений аспект вивчення й опису синтаксичних конструкцій структурним, що передбачає як аналіз їхнього складу й матеріальної організації, так і дослідження лінгвістичних механізмів синтезу, способів побудови мовленнєвих ланцюгів заданого комунікативного призначення; передбачає вивчення моделей синтаксичних одиниць і явищ, моделей аналізу й синтезу [3, с. 63]. А. Загнітко та Г. Миронова класифікують його як формально-граматичний, або власне-синтаксичний, основними поняттями якого називають член речення, синтаксичну форму члена речення та форму синтаксичного зв'язку [4, с. 10].

У межах *семантично-синтаксичного* рівня відбувається спрямування мовця на роль об'єкта і суб'єкта в реченні, відображає його ставлення до уявного фрагмента (простежується семантичне наповнення слів у реченні й окреслюється взаємозв'язок будови і значення). Н. Файфер зауважує, що ідея глибинної структури речення (значення) презентує його семантичні складники, які мають різні синтаксичні втілення або реалізації, отримала семантичне інтерпретування, тому семантичний синтаксис є результатом подальшого розвитку генеративного, доповненого семантичним компонентом [5, с. 103]. Дослідження таких відношень посприяли виникненню терміну «синтаксема», яка є мінімальним носієм елементарного змісту, конструктивним компонентом речення й має відповідний набір синтаксичних функцій [2, с. 457]. Семантичний синтаксис зорієнтований на вивчення змісту синтаксичних одиниць, виявлення особливостей їх смислової організації. І. Попова називає означений аспект процесуальним, спрямованим на розкриття й опис тих семантико-граматичних відношень і власне синтаксичних зв'язків, які реалізуються між компонентами тих чи тих мовленнєвих ланцюгів [3, с. 63].

Такий погляд простежується в концепціях відомих лінгвістів (І. Вихованець, К. Городенська, Н. Гуйванюк, А. Загнітко, А. Мухінта ін.). Предметом зацікавлення дослідників семантичного підходу синтаксису стала пропозиція, яка є семантичним інваріантом, спільним для всіх членів парадигми речення і похідних від речення конструкцій (словосполучень, зворотів тощо). Це стабільне семантичне ядро, об'єктивна семантична константа речення, яка відображає структуру ситуації, події. Структуру ж пропозиції визначає предикат, який вказує на характер ситуації (позначає дію, процес, стан або якість предмета) і на відповідні місця для предметів – учасників ситуації (актантів, аргументів), зумовлює їх кількість і семантичні функції (ролі) [6, с. 121–122]. Поняття пропозиції (речення) дає змогу побачити у простому за будовою реченні кілька смислових комбінацій (ситуацій), встановити його семантичну неелементарність (ускладненість).

Предикативні відношення різних типів та їх властивості також є предметом дослідження семантичного синтаксису. О. Доценко в монографії «Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності» пояснює це тим, що тип предиката, характер його зв'язку з актантами визначає предикативність (питома ознака речення), тобто його здатність функціювати як придатної для спілкування одиниці, що виражає часову й модальну актуалізацію того, про що йдеться. Як слова іменують речі, якості, відношення, дії тощо, так і речення іменують те, що можна назвати станом речей. Причому висловлення може позначати не тільки реальний стан речей, але й можливі чи бажані ситуації [7, с. 11].

Важливим є *комунікативний* підхід вивчення синтаксичних явищ, ключовим поняттям якого є функція, що, на думку дослідників, транспонована з фізіології, філософії та математики. Такий підхід активно втілюють науковці міжконтинентальних просторів. Функційний орієнтований на вияв співвідношення ситуації й речення задля реалізації відомого (даного) і нового. Чеський мовознавець Вілем Матезіус, досліджуючи функційний синтаксис, створив вчення про актуальне

членування речення. Голландський лінгвіст Симон-Корнеліс Дік наголошує на взаємовідношенні функційного й системного напрямку. Американські науковці Чарльз Філлмор та Уолес Чейф поділяють думку про об'єктивно-смісловий зміст речення як відображення явищ позамовної дійсності [8, с. 306]. Така концепція реалізується й у працях відомих українських лінгвістів (І. Вихованець, К. Городенська, Н. Гуванюк, Н. Іваницька, С. Єрмоленко, М. Пентилюк, М. Плющ, І. Слинко, К. Шульжукта ін.). За їхніми поглядами, саме цей напрям забезпечить засвоєння синтаксичної системи як засобу спілкування. А. Загнітко та Г. Миронова основною одиницею комунікативного рівня визначають комунікату, що диференціюється на тему й рему [4, с. 11]. Такий підхід вивчає властивості речення як комунікативної одиниці та описує його як елемент мовленнєвого акту або тексту.

Широке розуміння межпрагматики зумовлює залучення практично всіх лінгвістичних напрямів. О. Селіванова зауважувала, що основи сучасної прагматики закладені в семіотиці під впливом теорії мовленнєвих актів Дж. Остіна, Дж. Серля, З. Вендлера, яка ґрунтувалася на ідеї Л. Вітгенштейна про тотожність смислу та його використання, у прагматичній філософії Ч. Пірса, функціонально-істинній семантиці А. Тарського, Р. Монтегю, В. Льюїса, а також у прагматичній теорії референції Л. Липського, П. Стросона та значення П. Грайса [7, с. 13]. Прагматично орієнтованими можуть бути одиниці всіх рівнів мовної системи, проте особливого значення науковці приділяють прагматиці синтаксичного рівня. У межах прагматичного досліджують використання речень в актах мовлення, ефект якого досягається структурним членуванням висловлення, відбором та використанням мовних, мовленнєвих, позамовних засобів.

Мовознавці, характеризуючи речення знаковою мовною одиницею, наголошують, що прагматичний аспект допомагає побачити висловлення в «живому» функціюванні [9, с. 30]. Такий підхід лінгвістичної парадигми побудований на теоретичній концепції Б. де Куртене, який довів, що сутність мови полягає в її мовленнєвій діяльності, а сам механізм мови можна осягнути тільки через дослідження живого мовлення. Задля вивчення природи мови науковець оперує поняттями функції як дії організму: тільки за умови аналізу функції мови стає зрозумілим розвиток самої мови [10, с. 106].

В. Гак, Г. Почепцов, І. Сусов та ін. вважають, що прагматичний компонент відображає комунікативну інтенцію (роль) речення, оскільки завдання прагматики (цієї галузі) передбачає виявлення та формування норм мовленнєвої діяльності; пропозиція – його когнітивний зміст – може бути ідентичною в різних за комунікативною метою реченнях. Тобто речення – це засіб вираження суб'єктивної позиції мовця та досягнення ним комунікативного наміру.

А. Загнітко виокремлює основну одиницю прагматичного аспекту – «прагмату» – встановлення умови та мети реалізації в мовленнєвій ситуації, визначення позицій мовців (та сама фраза з тим самим змістом може вимовлятися з різною метою: обіцянка, попередження, погроза тощо), визначення прагматичних типів речень-висловлень (речення-повідомлення (констативи), речення-обіцянки

(промісиви), речення-погрози (менасиви), речення-перформативи (дія речення дорівнює її реалізації), речення-спонукання (директиви), речення-питання (квеситиви)) [4, с. 11].

У мовознавстві розглядають ще *логічний* підхід – учення про способи вираження думки: речення дорівнює судженню, умовиводу, члени речення представлені як логічні складники. Хоч вважається, що зазначений підхід як і терміном «синтаксис», послуговувалися ще стоїки, в основу вчення яких покладено європейські синтаксичні традиції аналізу логічного змісту речень. Вони ж увели поняття «категорема» на позначення предиката як складника висловлення, корелятами в реченні вважали відмінки. Послідовниками стали В. Адмоні, Й. Андерш, Ф. Буслаєв, В. Панфілов, П. Чесноков. Дослідники вважають, що думки відображаються структурними схемами і визначають ступінь синтаксичних членів речення. Згідно з визначенням Д. Кирика, судження – форма мислення, у якій стверджується або заперечується будь-що про предмети і явища, їхні зв'язки, відношення. Мовним еквівалентом є розповідне речення. Питальні, наказові та ін., що не можна схарактеризувати як істинні або хибні, не можна кваліфікувати як судження. Водночас Д. Кирик судження корелює з реченням, оскільки компонентами його вважають суб'єкт (S), предикат (P) і зв'язка («е», «не е»), де суб'єкт і предикат – терміни. Якщо до складу судження входять тільки два терміни, воно, на думку філолога, називається простим, більше – складним. Складні ж утворюються з простих за допомогою логічних зв'язок «і» (кон'юнкція), «або» (диз'юнкція), «якщо.., то...» (імплікація) «якщо і тільки якщо.., то...» (еквіваленція або подвійна імплікація) [11, с. 615].

Науковці досліджували й *психологічний* підхід, що дозволило здійснити часткову внутрішню упорядкованість синтаксичних одиниць, наблизитися до об'єктивного розуміння багатьох граматичних явищ та категорій (В. Вундт, Г. Пауль, О. Потєбня, Г. Штейнталь). Адже зв'язок синтаксису з психолінгвістикою обумовлюється тим, що синтаксис вивчає породження мовлення, яке є частиною психолінгвістики як теорії мовленнєвої діяльності людини. Прибічники такого вчення синтаксичних явищ заперечують зв'язок між граматикую й логікою, однак розглядають зміст речення, що мав комунікативно-психологічне інтерпретування. Французький основоположник психологічного структуралізму Ж. Галіше стверджував, що думка – це наше внутрішнє мовлення; мова є і тіло, і душа водночас [12, с. 207]. О. Потєбня вважав речення не паралельним і не тотожним судженню, оскільки граматичних категорій значно більше, ніж логічних. Видатний український дослідник дотримувався погляду, що речення виражає психологічне судження: поєднання двох уявлень, які утворюють складне уявлення [13, с. 9].

Починаючи з другої половини ХХ ст. у дослідженні синтаксичних явищ формується *структурно-семантичний* підхід. Найповніше його вираження схарактеризовано в роботах лінгвістів (В. Бабайцева, В. Белошапкова, І. Вихованець, А. Гвоздев, Н. Гуйванюк, П. Дудик, А. Загнітко, Л. Кадомцева, М. Каранська, К. Шульжукта ін.). Розвиток такого напрямку зберігає традиції синтаксичної теорії та плідно забезпечує новими ідеями. Представники його досліджують речення як багатопланову єдність, що усвідомлюється на рівнях формальної,

семантичної та комунікативної організації [14, с. 23]. Важливим є вивчення й аналіз функціонування одиниць синтаксису в мовленні, оскільки мова становить систему систем, постійно розвивається та тісно пов'язана з мисленням і мовленням. Посилена увага до структури синтаксичних одиниць сприяла появі в сучасній лінгвістиці низки напрямів: конструктивний синтаксис, структурний синтаксис, статичний синтаксис, пасивний синтаксис тощо [1, с. 22].

Аналізуючи дослідження, натрапляємо на вчення про *генеративний* або *трансформаційний* синтаксис, розробником якого є американський лінгвіст Н. Хомський. В основу концепції професора покладено вчення про систему правил, способи їх трансформації, що будують певним чином граматично правильні конструкції речень. Як зазначає О. Селіванова, генеративний синтаксис американського дослідника оперував універсальними глибинними й поверхневими синтаксичними структурами, встановлював універсальні правила синтаксичних трансформацій й обмеження на них, виявляв уроджені принципи й параметри, які коригувалися процесом мовної соціалізації [2, с. 454].

У вільній багатомовній онлайн-енциклопедії зазначено, що синтаксис у генеративній граматиці складається з двох частин: 1) базовий компонент (задає варіанти глибинних структур мови); 2) трансформаційний блок (правила перетворення ядерних простих структур на складні). Згідно з такими принципами за допомогою обмеженого набору граматичних правил та понять людина може створити необмежену кількість речень. Н. Файфер, розглядаючи провідні напрями дослідження синтаксису, зазначив, що генеративний синтаксис розвивається як метод аналізу готових речень, який дозволяє розв'язувати проблему омонімії синтаксичних структур через їх перетворення за допомогою операцій субституції, додавання, редуції та випущення, оскільки схожі синтаксичні конструкції можуть зазнавати різних трансформацій [5, с. 102].

У сучасній лінгвістиці набуває поширення *когнітивний* напрям (Б. Норман, І. Одинцова, З. Попова, С. Рілов, О. Селіванова, К. Сигалта ін.). Проблему корелятивності мови й мислення було порушено ще в працях Вільгельма фон Гумбольдта щодо розуміння мови як діяльності, а не її продукту. О. Потебня також розглядав мову як форму мислення, що була притаманна тільки їй. Відповідно, сутність когнітивного синтаксису залежить від дослідження взаємозв'язку мови, мислення та мовлення. Такий підхід вивчає мову через синтаксичні моделі, які є інструментом пізнання.

Досліджуючи синтаксис задля формування системи синтаксичних одиниць на основі базових в їхній ієрархії й взаємодії, І. Попова вирізняє *кваліфікаційний* аспект, який розглядають під час виокремлення в синтаксисі таких його підсистем: 1) синтаксис слова, 2) синтаксис словосполучення, 3) синтаксис простого речення, 4) синтаксис складного речення й елементарних безсполучникових фрагментів тексту, 5) синтаксис форми слова; або, більш узагальнюючи, як: 1) синтаксис частин мови, 2) синтаксис речення, 3) синтаксис тексту, або актуальний синтаксис [3, с. 63]. Філологиня ілюструє послідовність його становлення й вибудовує такий порядок, починаючи зі словоформи, словосполучення й словоз'єднання, що структурно

детермінують базові синтаксичні одиниці; через комунікативну детермінацію мовленнєвий ланцюг перетворюється в речення й далі в надфразу єдність, а вже комунікативно-прагматична детермінація деякого синтаксичного утворення перевтілює його в текст [3, с. 80].

Члени авторського колективу «Сучасної української мови» [8, с. 271], урахувавши різноманітні визначення предмета синтаксису, який передбачає утворення інших мовознавчих дисциплін, що вивчають синтаксичну будову мови, розглядають низку таких аспектів: соціально-психологічний, семіотичний, мовленнєвий, комунікативний, історичний, нейролінгвістичний, системний, функційний тощо.

У зв'язку із зазначеним констатуємо, що досягнення науковців у дослідженнях сучасного синтаксису щодо аспектного вивчення синтаксичних одиниць неоднозначні. Складність такої ієрархічної системи зумовлена історичним розвитком лінгвістичної теорії, великою кількістю невивчених раніше систем та концепцій. Одні пов'язані із семантикою речень, інші – з їх будовою, які, порівняно з попереднім, більш глибоким, знаходять вираження в засобах побудови синтаксичних одиниць, доступніші для спостережень їхніх структурних властивостей. Психологічний був близький до логічного, який часто розчинявся в структурному та комунікативному, але згодом отримав нове бачення у поглядах аналізу мови й перетворився в теорію мовленнєвих актів і прагматику. За словами О. Селіванової, у генеративному синтаксисі Н. Хомського розглядався семантичний складних синтаксичних структур, але як вторинний, інтерпретаційний, і не впливав на процеси синтаксизації [2, с. 455]. Проблему співвідношення когнітивного синтаксису й зовнішньої семантики речень розглядав А. Загнітко, демонструючи таку схему: речення – судження – події [15, с. 62].

Аналізуючи означений підхід, не можна залишити поза увагою інші, оскільки одні й ті ж граматичні засоби обслуговують різні аспекти. І. Попова підкреслює цей факт твердженням: «Жоден із основних аспектів – кваліфікаційний, процесуальний, структурний і функційно-змістовий – наукових і науково-методичних пошуків синтаксичної одиниці як лінгвістичної категорії, що є важливим складником предмета синтаксису, не може відбуватися без оперття на ту чи ту систему матеріальних об'єктів, які з різним рівнем мотивування кваліфікують як синтаксичну одиницю» [3, с. 118]. Наприклад, функційно-змістовий як один поміж основних чотирьох, запропонованих нею, передбачає вивчення й опис мовленнєвих ланцюгів, пов'язаний із дослідженням змісту й сфери функціонування різних синтаксичних побудов у певних умовах комунікації з урахуванням тієї чи тієї настанови. Однак, як зазначає сама авторка дисертації, змістовий складник мовленнєвих ланцюгів, навіть якщо йдеться лише про синтаксичну семантику, часто потребує виходу за межі власне граматики [3, с. 63].

Важливі відкриття граматики до психологічного та логічного мислення, які розглянуто в межах формально-синтаксичного підходу, вважаючи речення психологічним судженням, виражене словами. Надалі, відмежувавшись від традиційного синтаксису, лінгвістичне визначення речення як одиниці мови розуміли як комунікативну. Наразі комунікативна основа забезпечує засвоєння

синтаксичної системи як засобу спілкування. Можна сказати, що головною функцією послідовності слів висловлення є виокремлення комунікативного центру судження, але безпомилковим є те, що логічний, структурний та інші підходи обслуговують порядок слів у реченні. Тому через взаємозв'язок аспектів увага окремих лінгвістів була зосереджена на поєднанні підходів (логіко-семантичний, логіко-граматичний, структурно-семантичний, функційно-прагматичний тощо) або утворення зовсім інших напрямів (комп'ютерний, когнітивний, прагматичний), що дозволило з нових позицій дати аналіз інших особливостей та властивостей одиниць синтаксису. В. Бабайцева та Л. Максимов вважають, що основними є структурний і семантичний, що відображають будову й значення синтаксичних одиниць [1, с. 20]. Пріоритетним у навчанні на сучасному етапі розвитку мовної освіти, на думку Р. Дружененко, стає прагматичний, оскільки допомагає сформувати уміння лідерської комунікативної позиції, уміння досягати ілюктивного та перлюктивного ефекту [16, с. 8].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, у сучасному мовознавстві дослідження синтаксичних одиниць багатоаспектне. Ми схилиємося до думки, що логічний та комунікативний підходи серед вивчення змістового компонента речення є основними, оскільки є засобом створення, вираження та повідомлення думки, що, урахувавши нові умови освітньої програми, допомагає формувати компетентну особистість. Вагомим для синтаксису вважаємо також когнітивний аспект, завдяки якому мовець будь-яку інформацію може систематизувати, унаслідок чого удосконалити мовлення. Пов'язана з процесом пізнання свідомість впливає на діяльнісний характер мислення та за допомогою синтаксичних моделей формує здатність презентувати набуті знання й перетворювати інформацію у формі логічного викладу думок із належним аргументуванням.

Перспективи подальших розвідок полягають в аналізі принципів, методів, прийомів, форм та технологій навчання синтаксису української мови в контексті компетентнісної парадигми освіти.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бабайцева, В. В., Максимов, Л. Ю., 1981. *Синтаксис. Пунктуация: учеб. пособие для студентов по спец.* Москва: Просвещение.
2. Селіванова, О. О., 2008. *Грамматичні теорії. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник.* Полтава: Довкілля-К.
3. Попова, І. С., 2012. *Фундаментальні категорії синтаксису української мови у формально-граматичному та метамовному аспектах: дис. д-ра філолог. наук, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.*

4. Загнітко, А., Миронова, Г., 2013. *Синтаксис української мови: теоретико-прикладний аспект*. Врно: Masarykovauniverzita.
5. Файфер, Н. В., 2012. Основні напрями дослідження синтаксису. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія «Філологія, педагогіка, психологія», 25, 101–105.*
6. Вихованець, І. Р., 1993. *Грамматика української мови. Синтаксис: підручник*. Київ: Либідь.
7. Доценко, О. Л., 2006. *Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності: монографія*. Київ: Міленіум.
8. Караман, С. О., 2011. *Сучасна українська літературна мова: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.; за редакцією С. О. Карамана*. Київ: Літера ЛТД.
9. Бацевич, Ф., 2002. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу. *Вісник: Проблеми української термінології, 453, 30–34.*
10. Дружененко, Р. С., 2015. Функціональна основа навчання синтаксису простого речення майбутніх учителів української мови і літератури. *Освітологічний дискурс, 1(9), 104–115.*
11. Шинкарук В. І., ред., 2002. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.
12. Станіслав, О. В., 2015. Огляд теоретико-методологічних засад вивчення сучасного синтаксису: спектр проблематики, основні напрями досліджень, перспективи розвитку (на матеріалі французької мови). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія», 4, 205–208.*
13. Плиско, К. М., 1978. *Викладання синтаксису української мови*. Київ: Рад. школа.
14. Юрчишин, Т. В., 2007. Речення узагальненого змісту: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти: *дис. канд. філолог. наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.*
15. Загнітко, А. П., 2007. *Теорія сучасного синтаксису: монографія. 2-ге вид., виправл. і доп.* Донецьк: ДоНУ.
16. Дружененко, Р. С., 2015. Функціонально-прагматичний аспект навчання синтаксису простого речення майбутніх учителів-словесників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наук. праць*[онлайн], 24(34), 8–14. Доступно: <file:///C:/Users/admin/Downloads/Nchnpu_016_2015_24_4.pdf>.

APPROCHES TO TEACHING THE SYNTACTIC UNITS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN MIDDLE SCHOOL

LiubovArtemenko,

Graduate Student of the Department of Pedagogy,
Kryvyi Rih State Pedagogical University,
teacher of Ukrainian language and literature,
Kryvyi Rih general secondary school of I–III grades No 90
Kryvyi Rih city council of Dnipropetrovsk region
Kryvyi Rih, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6899-5225>
liubovartemenko7@gmail.com

Zinaida Bakum,

Sector of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Ukrainian language,
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Kryvyi Rih, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8357-6168>
zinabakum@gmail.com

Abstract. The task of language education involves the development of competent speakers who will apply the acquired theoretical knowledge in language and communication activities. The practical implementation of oral and written speech of learners includes the study of syntactic units, their construction and functioning. The article clarifies different approaches to the study of syntax, among which three most important ones are identified, which predominate in characterizing the features and properties of the system of syntactic units (formal-syntactic, semantic-syntactic, or semantic and communicative, or functional). A number of modern ones (computer, cognitive) have been singled out, which contribute to the analysis of other natural possibilities of syntactic phenomena and their functioning. The emphasis is placed on the unity of communicative organization of syntactic constructions with structural and semantic features. The linguists' views on the combination of aspects through the establishment of interconnection and interaction (logical-grammatical, structural-semantic, functional-pragmatic) are demonstrated. In addition to a number of principal approaches to the study of the syntactic structure of a language, the main ones are specified and substantiated, aimed at improving the level of learners' knowledge. Gaining practical experience by the learners provides pragmatic, which contributes to the formation of skills to convincingly express their position. It is emphasized that logical, communicative and cognitive approaches are integral to studying syntax, as they are able to enhance the development of

competent speakers who are able to communicate in different life situations.

Keywords: approaches to syntax research; communicative organization; logical-grammatical, structural-semantic, functional, cognitive approaches; development of a competent speaker.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Babajceva, V. V., Maksy'mov, L. Yu., 1981. *Sy'ntaksy's. Puntuacy'ya* [Syntax. Punctuation]: ucheb. posoby'e dlya studentov po specz, Moskva: Prosveshheny'e.
2. Selivanova, O. O., 2008. *Gramaty'chni teorii. Suchasna lingvisty'ka: napryamy` ta problemy`* [Grammatical theories. Modern linguistics: directions and problems]: pidruchny`k, Poltava: Dovkillya–K.
3. Popova, I. S., 2012. Fundamental`ni kategoriyi sy'ntaksy`s u ukrayins`koyi movy` u formal`no-gramaty`chnomu ta metamovnomu aspektax [Fundamental categories of syntax of the Ukrainian language in formal-grammatical and metalanguage aspects]: *dy's. d-ra filolog. nauk, Dnipropetrovs`kyj nacional`nyj universy`tet imeni Olesya Gonchara*.
4. Zagnitko, A., My`ronova, G., 2013. *Sy'ntaksy's ukrayins`koyi movy`: teorety`ko-pry`kladnyj aspekt* [Syntax of the Ukrainian language: theoretical and applied aspect], Brno: Masarykovauniverzita.
5. Fajfer, N. V., 2012. Osnovni napryamy` doslidzhennya sy'ntaksy`s u [The main directions of syntax research. Scientific Bulletin of the UNESCO Department of KNLU]. *Naukovy`j visny`k kafedry` Yunesko KNLU. Seriya «Filologiya, pedagogika, psy`xologiya», 25, 101–105.*
6. Vy`xovanecz`, I. R., 1993. *Gramaty`ka ukrayins`koyi movy`. Sy'ntaksy's* [Grammar of the Ukrainian language. Syntax]: pidruchny`k, Ky`yiv: Ly`bid`.
7. Docenko, O. L., 2006. *Semanty`ko-pragmaty`chny`j sy'ntaksy's: osobly`vosti vy`razhennya modal`nosti* [Semantic-pragmatic syntax: features of modality expression]: monografiya, Ky`yiv: Milenium.
8. Karaman, S. O., 2011. *Suchasna ukrayins`ka literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language]: navch. posibny`k dlya stud. vy`s'hh. navch. zakl. Za redakciyeyu S.O. Karamana, Ky`yiv: Litera LTD.
9. Bacevy`ch, F., 2002. Terminologiya komunikaty`vnoyi lingvisty`ky`: aspekty` dy`skursy`vnogo pidxodu [Terminology of communicative linguistics: aspects of the discursive approach], *Visny`k: Problemy` ukrayins`koyi terminologiyi, 453, 30–34.*
10. Druzhnenko, R. S., 2015. Funkcional`na osnova navchannya sy'ntaksy`s u prostogo rechennya majbutnix uchy`teliv ukrayins`koyi movy` i literatury` [Functional basis for learning the syntax of a simple sentence of future teachers of Ukrainian language and literature]. *Osvitologichny`j dy`skurs, 1(9), 104–115.*
11. Shy`nkaruk V. I., red., 2002. *Filosofs`kyj ency`klopedy`chny`j slovny`k* [Philosophical encyclopedic dictionary], Ky`yiv: Abry`s.

12. Stanislav, O. V., 2015. Oglyad teorety`ko-metodologichny`x zasad vy`vchennya suchasnogo sy`ntaksy`su: spektr problematy`ky`, osnovni napryamy` doslidzhen`, perspektyvy` rozvy`tku (na materialy francuz`koyi movy`) [Review of theoretical and methodological principles of studying modern syntax: the range of issues, main areas of research, prospects for development (on the material of the French language)], *Naukovy`j visny`k Mizhnarodnogo gumanitarnogo universy`tetu. Seriya «Filologiya»*, 4, 205–208.

13. Ply`sko, K. M., 1978. *Vy`kladannya sy`ntaksy`su ukrayins`koyi movy`* [Teaching the syntax of the Ukrainian language], Ky`yiv: Rad. shkola.

14. Yurchy`shy`n, T. V., 2007. Rechennya uzagal`nenogo zmistu: strukturno-semanty`chny`j i komunikaty`vno-pragmaty`chny`j aspekty` [Sentences of generalized content: structural-semantic and communicative-pragmatic aspects]: *dy`s. kand. filolog. nauk, Ternopil`s`ky`j nacional`ny`j pedagogichny`j universy`tet imeni Volody`my`ra Gnatyuka*.

15. Zagnitko, A. P., 2007. *Teoriya suchasnogo sy`ntaksy`su* [Theory of modern syntax]: monografiya. 2-ge vy`d., vy`pravl. i dop., Donecz`k: DoNU.

16. Druzhnenko, R. S., 2015. Funkcional`no-pragmaty`chny`j aspekt navchannya sy`ntaksy`su prostogo rechennya majbutnix uchy`teliv-slovesny`kiv [Functional-pragmatic aspect of learning the syntax of a simple sentence of future teachers of vocabulary], *Naukovy`j chasopy`s NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya 16. Tvorchy`tstvo uchy`telya: problemy` teorii i prakty`ky`: zbirny`k nauk. pracz` [onlajn]*, 24(34), 8–14. [Data zvernennya 14 sichnya 2021]. Dostupno:: <file:///C:/Users/admin/Downloads/Nchnpu_016_2015_24_4.pdf>.